

Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах. XX з'їзд КПРС. Десталінізація і лібералізація суспільного життя. Реабілітація жертв сталінських репресій.

Що потрібно зрозуміти на уроці

Головна думка. Повстання політичних в'язнів у таборах ГУЛАГу 1953–1954 рр., у яких значну організаційну роль відігравали українці, стали проявом кризи сталінської репресивної системи. XX з'їзд КПРС 1956 р. офіційно засудив культ особи Сталіна й прискорив десталінізацію.

- охарактеризувати вимоги політичних в'язнів
- пояснити роль українців у табірних протестах
- визначити значення XX з'їзду КПРС
- пояснити межі критики сталінізму

1. Основний матеріал

Питання / етап	Що треба знати
Табірні повстання	У 1953–1954 рр. великі страйки й повстання охопили особливі табори ГУЛАГу. Значну організаційну роль відігравали засуджені учасники ОУН і УПА.
Вимоги в'язнів	Скасування особливого режиму, оплата праці, перегляд справ політв'язнів, поширення амністії, припинення свавілля адміністрації.
Воркута	У 1953 р. велике повстання відбулося в таборах Воркути.
Кенгір	У травні–червні 1954 р. українці активно діяли у Кенгірському повстанні в Казахстані; для придушення влада застосовувала війська й танки.
XX з'їзд КПРС	У лютому 1956 р. Микита Хрущов на закритому засіданні виголосив доповідь «Про культ особи і його наслідки».
Зміст критики	Сталіна офіційно представили як тирана, відповідального за масові репресії.
Межі критики	Критика не зачепила основ радянського ладу: політика партії загалом вважалася правильною, а монополія КПРС зберігалася.

2. Опорні дати

Дата / період	Подія
1953	Повстання в таборах Воркути
травень—червень 1954	Кенгірське повстання
лютий 1956	XX з'їзд КПРС і доповідь Хрущова
30.06.1956	Постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків»

3. Ключові поняття

Поняття	Пояснення
ГУЛАГ	система радянських виправно-трудоих таборів
культ особи	надмірне возвеличення політичного лідера й підпорядкування суспільства його авторитету
десталінізація	відмова від частини сталінських методів і засудження культу Сталіна
амністія	звільнення або пом'якшення покарання для визначених категорій засуджених

4. Постаті та інституції

- Микита Хрущов
- Йосип Сталін
- українські політв'язні
- учасники ОУН і УПА
- КПРС

5. Причина → подія → наслідок

Криза репресивної системи та смерть Сталіна

Табірні повстання → XX з'їзд КПРС → засудження культу особи

Прискорення десталінізації без демонтажу радянської політичної системи

Підсумок уроку

Табірні повстання показали кризу системи масового терору, а XX з'їзд КПРС зробив засудження культу Сталіна офіційною політикою. Проте партійна монополія й основи радянського ладу залишилися.

Що потрібно зрозуміти на уроці

Головна думка. Десталінізація включала ліквідацію частини механізмів масового терору, реформу силових і судових органів, послаблення ідеологічного тиску та масову реабілітацію. Водночас вона залишалася вибірковою і не ліквідувала переслідування за «антирадянську агітацію і пропаганду».

- пояснити зміст десталінізації й лібералізації
- охарактеризувати масштаби реабілітації
- пояснити, кого не реабілітували
- визначити межі хрущовської лібералізації

1. Основний матеріал

Питання / етап	Що треба знати
Десталінізація	Ліквідація системи масових репресій і ГУЛАГу в його сталінському вигляді, реформа силових і судових органів, послаблення ідеологічного тиску.
Децентралізація	Розширювалися права союзних республік і частково змінювалася система управління.
КДБ	У 1954 р. створили КДБ СРСР та УРСР; спеціальні комісії переглядали справи репресованих.
Масова реабілітація	За 1956–1963 рр., за даними підручника, повністю реабілітували близько 250 тис. осіб.
Вибірковість	Не реабілітували активних діячів ОУН і УПА, багатьох засуджених за «український буржуазний націоналізм».
Невизнані злочини	Держава не взяла на себе повну відповідальність за низку депортацій та інші злочини сталінського режиму.
Нова репресивність	У кримінальному законодавстві зберігалися або вводилися норми про «антирадянську агітацію і пропаганду».
XXII з'їзд КПРС	У 1961 р. десталінізація досягла найвищої офіційної точки: демонтували пам'ятники Сталіну, перейменовували об'єкти.

2. Опорні дати

Дата / період	Подія
1954	Створення КДБ СРСР і УРСР
1956–1963	Масова реабілітація; близько 250 тис. повністю реабілітованих за даними підручника
30.06.1956	Постанова про подолання культу особи
1961	XXII з'їзд КПРС — найвища точка офіційної десталінізації

3. Ключові поняття

Поняття	Пояснення
лібералізація	часткове пом'якшення політичного та ідеологічного контролю
реабілітація	скасування незаконного вироку та відновлення прав репресованої особи
КДБ	Комітет державної безпеки
«антирадянська агітація»	політичне звинувачення, що використовувалося проти критиків радянської системи

4. Постаті та інституції

- Микита Хрущов
- Йосип Сталін
- КДБ СРСР
- КДБ УРСР
- спеціальні комісії з перегляду справ

5. Причина → подія → наслідок

Засудження культу Сталіна та потреба зменшити масштаб терору →

Реабілітація + реформа каральних органів + послаблення цензури, але збереження політичних статей →

Пом'якшення режиму без переходу до демократії

Підсумок уроку

Десталінізація звільнила сотні тисяч людей від наслідків незаконних вироків і послабила сталінські механізми масового терору. Проте радянська влада зберегла політичний контроль і можливість переслідувати незгодних.